

DEBRECZENI JÓZSEF (1905—1978)

A költő, aki évekig tartó agónia után most meghalt, a vajdasági literátorok első nemzedékéhez tartozott. Anélkül azonban, hogy vállalta volna a vajdasági jelzöt. Húszévesen kiadott első verseskönyve, az 1925-ben megjelent *Történet*, bármely magyar nyelvterületen napvilágot láthatott volna. Semmi se volt benne, ami néphez, vidékhez, tájhoz való kötöttséget árult volna el. Még a tétova keresés, a mondandó bizonytalansága is hiányzott belőle. Ellenkezőleg, a kis kötet egy kialakult, kész költői tehetségre vallott. Formaművészetében, hangjának bravúros csiszoltságában még mintha túl is tett volna azon a hatáson, amelyet Kosztolányi, Szép Ernő s mondjuk egy Emőd Tamás gyakorolt némely fiatalokra. Mert ő nem Ady tanítványa volt, amikor pedig a húszévesek legtöbbje alig tudott kiszabadulni Góg és Magóg fiának árnyékából. Neki a költői attrakció hibátlansága fontosabb volt, mint amit mondott vele. Nem csoda, hogy Szenteleky hozzája fordult, amikor a modern szerb költők bemutatására vállalkozott. Senki se volt, aki ennyire rugalmasan, alkalmazkodón és mégis szabad átköltésben interpretálhatta volna a *Bazsalikom* költőit, mint ő.

Mindezt én akkor messziről néztem, és a suhanckor csodálatával, ha szabad áttérnem a közvetlenebb hangnemre, hiszen oly nehéz nekem hívós személytelenséggel szólnom róla. Az is fölöttébb természetesnek tetszett, hogy néhány év múlva otthagyta a szabadkai redakciót és felment Pestre. Mert ő nemcsak a születésénél fogva volt pesti, hanem ízlésében és szemléletében is. Talán nem is az érvényesülés vágya vitte fél Budapestre, még kevésbé olyasféle hiedelem, hogy magyar írónak ott a helye, hanem az a kávéházi füsttel és a józsefvárosi udvarok kipárolgásával teli levegő, amely oly sajátosan tudott abban az időben pesti lenni.

Néhány hónapig egy házban dolgoztam vele. Egy képes hetilapot szerkesztett olyan ügyesen és — megint azt kell mondanom — annyira pestiesen, a könnyed elegancia készségével írott s a szellemesség sziporkáival teletűzdelt cikkei és tárcái oly tökéletesek voltak, mintha a legnemesebb irodalmi igénynek kívánt volna szerzőjük megfelelni.

Közelebb akkor kerültünk egymáshoz, amikor a háború kitörése előtt hazajött. Állás nélkül, álneven írt cikkekből tengődött. Ő volt Tátray András és Szegedi Kis István, közben örök félelemben élt, elveszettnek érezte magát, mert zsidó volt, s nemsokára csakugyan elvitték családjával együtt.

Ami ezután következett, már a jugoszláviai magyar irodalomtörténet lapjaira tartozik. Megjárta auschwitzot, gyenge szervezete csodával határos módon élte túl a haláltáborok borzalmaikat, s amikor megint írni kezdett, egy egészen más világszemlélettel, az elkötelezettség, a harcos humanizmus szelleme szólt az írásaiból.

Abban az időben alig volt jobb barátom nála, ami nagy szó, mert nehezen barátkozó, zárkózott természet volt. Aki nem ismerte, inkább elutasítónak érezte merevségét, nazális hangját, amelyből mindig valami-féle sértettség csendült ki, pedig a legkészségesebb, semmiféle áldozattól vissza nem riadó ember volt, ha másokért kellett tenni valamit.

S ami körülveszi ebben a homályos tablóban őt, abban nincsen semmiféle irodalmi értékrend, hanem talán az a kék révület, amely egyik verséből a halál leheletét árasztja.

Nem tudok többet mondani róla. Megszaggatni magamon a ruhát, ez fejeznék ki méltón a gyászt és a fájdalmat, amelyet halála után érzek. Mondják el mások, akik távolabb éltek tőle, ki volt Debreczeni József. Én csak utána nézek még egyszer, ahogy a kisvárosi fák alatt megy, „fátyolfényű derengésben”, kezében sétabottal, oldalra hajtott fejjel, mintha mindig is így ment volna előttem egy életen át.